

BERNARDI CLARAEVALLENSIS

LIBER DE DILIGENDO DEO

Prologus

Viro illustri domino Aimerico, ecclesiae Romanae diacono cardinali et cancellario, Bernardus, abbas dictus de Claravalle: *Domino vivere et in Domino mori*. Orationes a me, et non quaestiones, poscere solebatis: et quidem ego ad neutrum idoneum me esse confido. Verum illud indicit professio, etsi non ita conversatio; ad hoc vero, ut verum fatear, ea mihi deesse video, quae maxime necessaria viderentur, diligentiam et ingenium. Placet tamen, fateor, quod *pro carnalibus spiritualia repetitis*, si sane apud locupletiores id facere libuisset. Quia vero doctis et indoctis pariter in istiusmodi excusandi mos est, nec facile scitur, quae vere ex imperitia, quaeve ex verecundia excusatio prodeat, si non iniuncti operis oboeditio probat, accipite de mea paupertate quod habeo, ne tacendo philosophus puter. Nec tamen ad omnia spondeo me responsurum: ad id solum quod de diligendo Deo quaeritis, respondebo quod ipse dabit. Hoc enim et sapit dulcius, et tractatur securius, et auditur utilius. Reliqua diligentioribus reservate.

I. 1. Vultis ergo a me audire quare et quo modo diligendus sit Deus. Et ego: Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere. Estne hoc satis? Fortassis utique, sed sapienti. Ceterum si et *insipientibus debitor sum*, ubi sat est dictum sapienti, etiam illis gerendus mos est. Itaque propter tardiores idem profusius quam profundius repetere non gravabor. Ob duplicem ergo causam Deum dixerim propter seipsum diligendum: sive quia nihil iustius, sive quia nil diligere fructuosius potest. Duplicem siquidem parit sensum, cum quaeritur de Deo, cur diligendus sit. Dubitari namque potest quid potissimum dubitetur: utrumnam quo suo merito Deus, aut certe quo nostro sit commodo diligendus. Sane ad utrumque idem responderim, non plane aliam mihi dignam occurrere causam diligendi ipsum, praeter ipsum. Et prius de merito videamus.

Quo suo merito diligendus sit Deus

Multum quippe meruit de nobis, qui et immeritis *dedit seipsum nobis*. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo si Dei meritum quaeritur, cum ipsum diligendi causa quaeritur, illud est praecipuum: quia *ipse prior dilexit nos*. Dignus plane qui redametur, praesertim si advertatur quis, quos quantumque amaverit. Quis enim? Non is cui *omnis spiritus confitetur: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non es*? Et vera huius caritas maiestatis, quippe *non quaerentis quae sua sunt*. Quibus autem tanta puritas exhibetur? *Cum adhuc, inquit, inimici essemus, reconciliati sumus Deo*. Dilexit ergo Deus, et gratis, et inimicos. Sed quantum? Quantum dicit Ioannes: *Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum daret*; et Paulus: *Qui proprio, ait, filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum*; ipse quoque Filius pro se: *Maiorem, inquit, caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Sic meruit iustus ab impiis, summus ab infimis, ab infirmis omnipotens. Sed dicitaliquis: « Ita quidem ab hominibus; sed ab angelis non ita ». Verum est, quia necesse non fuit. Ceterum qui hominibus subvenit in tali necessitate, servavit angelos a tali necessitate; et qui, homines diligendo, tales fecit

ne tales remanerent, ipse aequae diligendo dedit et angelis, ne tales fierent.

II. 2. Quibus haec palam sunt, palam arbitror esse et cur Deus diligendus sit, hoc est unde diligere meruerit. Quod si infideles haec latent, Deo tamen in promptu est ingratos confundere super innumeris beneficiis suis, humano nimirum et usui praestitis, et sensui manifestis. Nempe quis alius administrat cibum omni vescenti, cernenti lucem, spiranti flatum? Sed stultum est velle modo enumerare, quae innumera esse non longe ante praefatus sum: satis est ad exemplum praecipua protulisse, panem, solem, et aerem. Praecipua dico, non quia excellentiora, sed quia necessaria; sunt quippe corporis. Quaerat enim homo eminentiora bona sua in ea partesui, qua praeeminet sibi hoc est anima, quae sunt dignitas, scientia, virtus: dignitatem in homine liberum dico arbitrium, in quo ei nimirum datum est ceteris non solum praeminere, sed et praesidere animantibus; scientiam vero, qua eandem in se dignitate agnoscat, non a se tamen; porro virtutem, qua subinde ipsum a quo est, et inquirat non segniter, et teneat fortiter, cum invenerit.

3. Itaque geminum unumquodque trium horum apparet. Dignitatem siquidem demonstrat humanam non solum naturae praerogativa, sed et potentia dominatus, quod *terror hominis super cuncta animantia terrae* imminere decernitur. Scientia quoque duplex erit, si hanc ipsam dignitatem vel aliud quodque bonum in nobis, et nobis inesse, et a nobis non esse noverimus. Porro virtus et ipsa aequae bifaria cognoscetur, si auctorem consequenter inquirimus, inventoque inseparabiliter inhaeremus. Dignitas ergo sine scientia non prodest; illa vero etiam obest, si virtus defuerit, quod utrumque ratio subiecta declarat. Habere enim quod habere te nescias, quam gloriam habet? Porro nosse quod habeas, sed quia a te non habeas ignorare, *habet gloriam, sed non apud Deum*. Apud se autem gloriantur dicitur ab Apostolo: *Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Non ait simpliciter: *Quid gloriaris?* sed addit: *quasi non acceperis*, ut asserat reprehensibilem, non qui in habitis, sed qui tamquam in non acceptis gloriantur. Merito vana gloria nuncupatur huiusmodi, veritatis nimirum solido carens fundamento. Veram enim gloriam ab hac ita discernit: *Qui gloriantur, ait, in domino gloriatur, hoc est in veritate. Veritas quippe Dominus est.*

4. Utrumque ergo scias necesse est, et quid sis, et quod a teipso non sis, ne aut omnino videlicet non glorieris, aut inaniter glorieris. Denique *si non cognoveris*, inquit, *teipsam, egredere post greges sodalium tuorum*. Revera ita fit: *homo factus in honore*, cum honorem ipsum *non intelligit*, talis suae ignorantiae merito *comparatur pecoribus*, velut quibusdam praesentis suae corruptionis et mortalitatis consortibus. Fit igitur ut sese non agnoscendo egregia rationis munere creatura, irrationabilium gregibus incipiat aggregari, dum ignara propriae *gloriae, quae ab intus est*, conformanda foris rebus sensibilibus, sua ipsius curiositate abducitur, efficiturque una de ceteris, quod se praeter ceteris nihil accepisse intelligat. Itaque valde cavenda haec ignorantia, qua de nobis minus nobis forte sentimus; sed non minus, immo et plus illa, qua plus nobis tribuimus, quod fit si bonum quodcumque in nobis, esse et a nobis, decepti putemus. At vero super utramque ignorantiam declinanda et execranda illa praesumptio est, qua sciens et prudens forte audeas de bonis non tuis tuam quaerere gloriam, et quod certus es a te tibi non esse, inde tamen alterius rapere non vereris honorem. Prior equidem ignorantia *gloriam* non habet; posterior vero *habet* quidem, *sed non apud Deum*. Ceterum hoc tertium malum, quod iam scienter committitur, usurpat et contra Deum. In tantum

denique ignorantia illa posteriore haec arrogantia gravior ac periculosior apparet, quo per illam quidem Deus nescitur, per istam et contemnitur; in tantum et priore deterior ac detestabilior, ut cum per illam pecoribus, per istam et daemonibus sociemur. Est quippe superbia et *delictum maximum*, uti datis tamquam innatis, et in acceptis beneficiis gloriam usurpare beneficii.

5. Quamobrem cum duabus istis, dignitate atque scientia, opus est et virtute, quae utriusque fructus est, per quam ille inquiritur ac tenetur, qui omnium auctor et dator merito glorificetur de omnibus. Alioquin sciens et non faciens digna, multis vapulabit. Quare? Utique quia *noluit intelligere ut bene ageret*; magis autem *iniquitatem meditatus est in cubili suo*, dum de bonis, quae a se non esse ex scientiae dono certissime comperit, boni Domini gloriam servus impius captare sibi, immo et raptare molitur. Liquet igitur et absque scientia dignitatem esse omnino inutilem, et scientiam absque virtute damnabilem. Verum homo virtutis, cui nec damnosa scientia, nec infructuosa dignitas manet, clamat Deo et ingenue confitetur *Non nobis*, inquit, *Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam*; hoc est: Nil nobis, o Domine, de scientia, nil nobis de dignitate tribuimus, sed tuo totum, a quo totum est, nomini deputamus.

6. Ceterum paene a proposito longe nimis digressi sumus, dum demonstrare satagimus, eos quoque qui Christum nesciunt, satis per legem naturalem ex perceptis bonis corporis animaeque moneri, quatenus Deum propter Deum et ipsi diligere debeant. Nam ut breviter, quae super hoc dicta sunt, iterentur: quis vel infidelis ignoret, suo corpori non ab alio in hac mortali vita supradicta illa necessaria ministrari, unde videlicet subsistat, unde videat, unde spiret, quam ab illo, *qui dat escam omni carni, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos*? Quis item vel impius putet alium eius, quae in anima splendet, humanae dignitatis auctorem, praeter illum ipsum, qui in Genesi loquitur *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*? Quis alium scientiae largitorem existimet, nisi aequae ipsum, *qui docet hominem scientiam*? Quis rursus munus sibi aliunde virtutis aut putet datum, aut speret dandum, quam de manu itidem *Domini virtutum*? Meretur ergo amari propter seipsum Deus, et ab infideli, qui etsi nesciat Christum, scit tamen seipsum. Proinde *inexcusabilis est omnis* etiam infidelis, si non *diligit Dominum Deum suum toto corde, tota anima, tota virtute sua*. Clamat nempe intus ei innata, et non ignota rationi, iustitia, quia ex toto se illum diligere debeat, cui totum se debere non ignorat. Verum id difficile, immo impossibile est, suis scilicet quempiam liberive arbitrii viribus semel accepta a Deo, ad Dei ex toto convertere voluntatem, et non magis ad propriam retorquere, eaque sibi tamquam propria retinere, sicut scriptum est: *Omnes quae sua sunt quaerunt*, et item: *Proni sunt sensus et cogitationes hominis in malum*.

III. 7. Contra quod plane fideles norunt, quam omnino necessarium habeant *Iesum, et hunc crucifixum*: dum admirantes et amplexantes *supereminentem scientiae caritatem* in ipso, id vel tantillum quod sunt, in tantae dilectionis et dignationis vicem non rependere confunduntur. Facile proinde plus diligunt, qui se amplius dilectos intelligunt: *cui autem minus donatum est, minus diligit*. Iudaeus sane, sive paganus, nequaquam talibus aculeis incitatur amoris, quales Ecclesia experitur, quae ait: *Vulnerata caritate ego sum*, et rursus: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Cernit regem *Salomonem* in diademate, quo coronavit eum mater sua; cernit Unicum Patris, crucem

sibi baiulantem; cernit caesum et consputum Dominum maiestatis; cernit *auctorem vitae et gloriae* confixum clavis, percussum lancea, *opprobriis saturatum*, tandem *illam dilectam animam suam ponere pro amicis suis*. Cernit haec, et *suam magis ipsius animam gladius amoris transverberat*, et dicit: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Unde punica*

Haec sunt quippe mala punica, quae *in hortum introducta dilecti sponsa carpit ex ligno vitae*, a *caelesti pane* proprium mutuata saporem, colorem a sanguine Christi. Videt deinde mortem mortuam, et mortis auctorem triumphatum. Videt de inferis ad terras, de terris ad superos *captivam duci captivitatem, ut in nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium et infernorum*. Advertit terram, quae *spinas et tribulos sub antiquo maledicto produxerat*, ad novae benedictionis gratiam innovatam refluuisse. Et in his omnibus, illius recordata versiculi: *Et refluuit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei*, Passionis malis, quae de arbore crucis tulerat, cupit iungere et de floribus resurrectionis, quorum praesertim fragrantia sponsum ad se crebrius revisendam invitet.

8. Denique ait: *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus; lectulus noster floridus*. Quae lectulum monstrat, satisquid desideret aperit; et cum floridum nuntiat, satis indicat unde, quod desiderat, obtinere praesumat: non enim de suis meritis, sed *de floribus agri, cui benedixit Dominus*. Delectatur floribus Christus, qui in Nazareth et concipi voluit, et nutriri. Gaudet sponsus caelestis talibus odoramentis, et cordis thalamum frequenter libenterque ingreditur, quod istiusmodi refertum fructibus, floribus respersum invenerit: ubi suae videlicet aut Passionis gratiam, aut Resurrectionis gloriam sedula inspicit cogitatione versari, ibi profecto adest sedulus, adest libens. Monumenta siquidem Passionis, fructus agnosce anni quasi praeteriti, omnium utique retro temporum sub peccatimortisque imperio decursorum, tandem *in plenitudine temporis* apparentes. Porro autem Resurrectionis insignia, novos adverte flores sequentis temporis, in novam sub gratia revirescentis aetatem, quorum fructum generalis futura resurrectio in fine parturiet sine fine mansurum. *Iam, inquit, hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra*, aestivum tempus advenisse cum illo significans, qui de mortis gelu in vernalem quamdam novae vitae temperiem resolutus: *Ecce, ait, nova facio omnia*: cuius caro seminata est in morte, refluuit in resurrectione, ad cuius mox odorem in campo convallis nostrae revirescunt arida, recalescunt frigida, mortua reviviscunt.

9. Horum ergo novitate florum ac fructuum, et pulchritudine agri suavissimum spirantis odorem, ipse quoque Pater in Filio innovante omnia delectatur, ita ut dicat: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus*. Bene pleni, *de cuius plenitudine omnes accepimus*. Sponsa tamen familiariter ex eo sibi, cum vult, flores legit, et carpit poma, quibus propriae aspergat intima conscientiae, et intranti sponso cordis lectulus suave redoleat. Oportet enim nos, si crebrum volumus habere hospitem Christum, corda nostra semper habere munita fidelibus testimoniis, tam de misericordia scilicet morientis quam de potentia resurgentis, quomodo David aiebat *Duo haec audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia*. Siquidem utriusque rei *testimonia credibilia facta sunt nimis, Christo utique moriente propter delicata nostra, et resurgente propter iustificationem nostram*, et ascendente ad protectionem nostram, et mittente Spiritum *ad consolationem nostram*, et quandoque redituro ad consummationem nostram. Nempe in morte misericordiam, potentiam in resurrectione,

utramque in singulis exhibuit reliquorum.

10. Haec mala, hi flores, quibus sponsa se interim stipari postulat et fulciri, credo sentiens facile vini in se amoris posse tepescere et languescere quodammodo, si non talibus iugiter foveatur incentivis, donec *introducitur* quandoque *in cubiculum*, diu cupitis excipiatur amplexibus, et dicat: *Laeva eius sub capite meo, et dextera eius amplexata est me*. Sentiet quippe tunc et probabit universa dilectionis testimonia, quae in priori adventu, tamquam de sinistra dilecti, acceperat, prae *moltitudine dulcedinis* amplexantis dexterae contemnenda, et omnino iam quasi subtus habenda. Sentiet quod audierat: *Caro non prodest quidquam; spiritus est qui vivificat*. Probabit quod legerat: *Spiritus meus super mel dulcis, et hereditas mea super mel et favum*. Quod vero sequitur: *Memoria mea in generatione saeculorum*, hoc dicit quia, quamdiu stare praesens cernitur saeculum, in quo *generatio advenit et generatio praeterit*, non deerit electis consolatio de memoria, quibus nondum de praesentia plena refectio indulgetur. Unde scriptum est: *Memoriam abundantiae suavitatis tuae eructabunt*, haud dubium, quin hi, quo paulo superius dixerat: *Generatio et generatio laudabit opera tua*. Memoria ergo *in generatione saeculorum*, praesentia in regno caelorum: ex ista glorificatur iam assumpta electio, de illa interim peregrinans generatio consolatur.

IV. 11. Sed interest, quaenam generatio ex Dei capiat recordatione solamen. Non enim *generatio prava et exasperans*, cui dicitur: *Vae vobis, divites, qui habetis consolationem vestram*, sed quae dicere veraciter potest: *Renuit consolari anima mea*. Huic plane et credimus, sisecuta adiecerit: *Memor fui Dei, et delectatus sum*. Iustum quippe est, ut quos praesentia non delectant, praesto eis sit memoria futurorum, et qui de rerum fluentium qualibet affluentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet aeternitatis. *Et haec est generatio quaerentium Dominum, quaerentium non quae sua sunt, sed faciem Dei Iacob*. Dei ergo quaerentibus et suspirantibus praesentiam, praesto interim et dulcis memoria est, non tamen qua satientur, sed qua magis esuriant unde satientur. Hoc ipsum de se cibus ipse testatur, ita aiens: *Qui edit me, adhuc esuriet*. Et qui eo cibatus est: *Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria tua*. Beati tamen iam nunc quod *esuriunt et sitiunt iustitiam*, quoniam quandoque *ipsi*, et non alii, *saturabuntur*. Vae tibi, *generatio prava atque perversa!* Vae tibi, *popule stulte et insipiens*, qui et memoriam fastidis, et praesentiam expavescis! Merito quidem. Nec modo enim *liberari vis de laqueo venantium: siquidem qui volunt divites fieri in hoc saeculo, incidunt in laqueum diaboli; nec tunc a verbo aspero poteris*. O verbum asperum, o *sermo durus: Ite, maledicti, in ignem aeternum!* Durior plane atque asperior illo, qui quotidie nobis de memoria Passionis in Ecclesia replicatur: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam aeternam*. Hoc est: qui recolit mortem meam, et exemplo meo *mortificat membra sua quae sunt super terram, habet vitam aeternam; hoc est: si compatimini, et conregnabitis*. Et tamen plerique ab hac voce *resilientes et abeuntes* hodieque *retrorsum*, respondent non verbo, sed facto: *Durus est hic sermo; quis potest eum audire?* Itaque *generatio quae non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus eius*, sed magis *sperans in incerto divitiarum, verbum modo crucis* audire gravatur, ac memoriam Passionis sibi iudicat onerosam. Verum qualiter verbi illius pondus in praesentia sustinebit: *Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius? Super quem profecto ceciderit lapis iste, conteret eum*. At vero *generatio rectorum benedicetur*, qui utique cum Apostolo, *sive absentes, sive praesentes, contendunt placere Deo*. Denique audient: *Venite, benedicti patris mei, etc.*

Tunc illa quae non direxit cor suum, sero quidem experietur, quam, in illius comparatione doloris, iugum Christi suave et onus leve fuerit, cui tamquam gravi et aspero duram cervicem superbe subduxit. Non potestis, o miseri servi mammonae, simul gloriari in cruce Domini nostri Iesu Christi et sperare in pecuniae thesauris, post aurum abire et probare quam suavis est Dominus. Proinde quem suavem in memoria non sentitis, asperum procul dubio in praesentia sentietis.

12. Ceterum fidelis anima et suspirat praesentiam inhianter, et in memoria requiescit suaviter, et donec idonea sit *revelata facie speculari gloriam Dei*, crucis ignominia gloriatur. Sic profecto, sic sponsa et columba Christi pausat sibi interim, et *dormit inter medios cleros*, sortita iam inpraesentiarum de *memoria abundantiae suavitatis tuae*, Domine Iesu, *pennas deargentatas*, innocentiae videlicet pudicitiaeque candorem, et sperans insuper *adimpleri laetitia cum vultu tuo*, ubi etiam *fiant posteriora dorsi eius in pallore auri*, quando in *splendoribus sanctorum* introducta cum gaudio, sapientiae fuerit plenius illustrata fulgoribus. Merito proinde iam nunc gloriatur et dicit: *Laeva eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*, in laeva reputans recordationem illius caritatis, qua nulla maior est, quod animam suam posuit pro amicis suis, in dextera vero beatam visionem, quam promisit amicis suis, et gaudium de praesentia maiestatis. Merito illa Dei et deifica visio, illa divinae praesentiae inaestimabilis delectatio in dextera deputatur, de qua et delectabiliter canitur: *Delectationes in dextera tua usque in finem*. Merito in laeva admirabilis illa memorata et semper memoranda dilectio collocatur, quod, *donec transeat iniquitas*, super eam sponsa recumbat et requiescat.

13. Merito ergo laeva sponsi sub capite sponsae, super quam videlicet caput suum reclinata sustentet, hoc est mentis suae intentionem, ne incurvetur et inclinetur in carnalia et *saecularia desideria*, quia *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*.

Quid namque aliud faciat considerata tanta et tam indebita miseratio, tam gratuita et sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam invicta mansuetudo, tam stupenda dulcedo? Quid, inquam, haec omnia faciant diligenter considerata, nisi ut considerantis animum, ab omni penitus pravo vindicatum amore, ad se mirabiliter rapiant, vehementer afficiant, faciantque prae se contemnere, quidquid nisi in contemptu horum appeti non potest? Nimirum proinde *in odore unguentorum horum sponsa currit* alacriter, amat ardentem, et parum sibi amare sic amata videtur, etiam cum se totam in amore perstrinxerit. Nec immerito. Quid magnum enim tanto et tanti repensatur amori, si *pulvis exiguus* totum se ad redamandum collegerit, quem illa nimirum Maiestas in amore praeveniens, tota in opus salutis eius intensa conspicitur? Denique *sic Deus dilexit mundum, ut Unigenitum daret*, haud dubium quin de Patre dicat; item: *Tradidit in mortem animam suam*, nec dubium quod Filium loquatur. Ait et de Spiritu Sancto: *Spiritus Paraclitus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quaecumque dixero vobis*. Amat ergo Deus, et ex se toto amat, quia tota Trinitas amat, si tamen totum dici potest de infinito et incomprehensibili, aut certe de simplici.

V. 14. Intuens haec, credo, satis agnoscit, quare Deus diligendus sit, hoc est, unde diligere mereatur. Ceterum *infidelis non habens Filium*, nec Patrem perinde habet, nec Spiritum Sanctum. *Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum, sed*

nec Spiritum Sanctum quem misit ille. Is itaque mirum non est, si quem minus agnoscit, minus et diligit. Attamen et ipse totum ei sese debere non ignorat, quem sui totius non ignorat auctorem. Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitae meae non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem, sed insuper etiam copiosissimum redemptorem, aeternum conservatorem, ditatorem, glorificatorem, sicut scriptum est: *Copiosa apud eum redemptio?* Et item: *Introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa.* Et de conservatione: *Non relinquet sanctos suos; in aeternum conservabuntur.* Et de locupletatione: *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum;* et rursum: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.* Et de glorificatione: *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae;* et illud: *Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis;* et iterum: *Id quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitatem aeternum gloriae pondus operatur in nobis, non contemplantibus quae videntur, sed quae non videntur.*

15. *Quid retribuam Domino pro omnibus his?* Illum ratio urget et iustitia naturalis totum se tradere illi, a quo se totum habet, et ex se toto debere diligere. Mihi profecto fides tanto plus indicit amandum, quanto et eum me ipso pluris aestimandum intelligo, quippe qui illum non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Denique nondum tempus fidei advenerat, nondum innotuerat in carne Deus, obierat in cruce, prodierat de sepulcro, redierat ad Patrem; nondum, inquam, *commendaverat in nobis suam multam dilectionem*, illam de qua iam multa locuti sumus, cum iam mandatum est homini *diligere Dominum Deum suum toto corde, tota anima, tota virtute sua*, id est, ex omni quod est, quod scit, quod potest. *Nec tamen iniustus Deus*, suum sibi vindicans opus et dona. Ut quid enim non amaret opus artificem, cum haberet unde id posset? Et cur non quantum omnino posset, cum nihil omnino nisi eius munere posset? Ad haec, quod de nihilo, quod gratis, quod in hac dignitate conditum est, et debitum dilectionis manifestius facit, et exactum iustiore ostendit. Ceterum quantum putamus adiectum beneficii, cum *homines et iumenta salvavit, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus!* Nos dico, qui *mutavimus gloriam nostram in similitudinem vituli comedentis fenum*, peccando *comparati iumentis insipientibus*. Quod si totum me debeo pro me facto, quid addam iam et pro refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus. Siquidem non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scriptum est: *Dixit, et facta sunt.* At vero qui me tantum et semel dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura, nec tantum dura, sed et indigna. *Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi?* In primo opere me mihi dedit, in secundo se; et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?

Quo modo diligendus sit Deus

VI. 16. Hic primum vide, quo modo, immo quam sine modo a nobis Deus amari meruerit, qui, ut paucis quod dictum est repetam, *prior ipse dilexit nos*, tantus, et tantum, et gratis tantillos. En tales, et quod in principio dixisse me memini, modum esse

diligendi Deum, sine modo diligere. Denique cum dilectio quae tendit in Deum, tendat in immensum, tendat in infinitum, - nam et infinitus Deus est et immensus -, quisnam, quaeso, debeat finis esse nostri vel modus amoris? Quid quod amor ipse noster non iam gratuitus impenditur, sed rependitur debitus? Amat ergo immensitas, amat aeternitas, amat *supereminens scientiae caritas*; amat Deus, *cuius magnitudinis non est finis, cuius sapientiae non est numerus, cuius pax exsuperat omnem intellectum*: et vicem rependimus cum mensura? *Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus*, et meum denique quidquid optabile atque amabile dici potest. *Deus meus, adiutor meus*, diligam te pro dono tuo et modo meo, minus quidem iusto, sed plane non posse meo, qui, etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis, numquam tamen prout dignus haberis. *Imperfectum meum viderunt oculi tui*, sed tamen *in libro tuo omnes scribentur*, qui quod possunt faciunt, etsi quod debent non possunt. Satis, quantum reor, apparet, et quonam modo Deus diligendus sit, et quo merito suo. Quo, inquam, merito suo: nam quanto, cui sane appareat? Quis dicat? Quis sapiat?

VII. 17. Nunc quo nostro commodo diligendus sit, videamus. Sed quantum est et in hoc videre nostrum ad id quod est? Nec tamen quod videtur tacendum est, etsi non omnino videtur ut est. Superius, cum propositum esset, quare et quomodo diligendus sit Deus, duplicem dixi parere intellectum id quod quaeritur: quare, ut aut quo suo merito, aut quo nostro commodo diligendus sit, utrumlibet quaeri posse perinde videatur. Dicto proinde de merito Dei, non prout dignum ei, sed prout datum mihi, superest ut de praemio, quod item dabitur, dicam.

Quod non sine praemio diligitur Deus

Non enim sine praemio diligitur Deus, etsi absque praemii sit intuitu diligendus. Vacua namque vera caritas esse non potest, nec tamen mercenaria est: quippe *non quaerit quae sua sunt*. Affectus est, non contractus: nec acquiritur pacto, nec acquirit. Sponte afficit, et spontaneum facit. Verus amor seipso contentus est. Habet praemium, sed id quod amatur. Nam quidquid propter aliud amare videaris, id plane amas, quo amoris finis pertendit, non per quod tendit. Paulus non evangelizat ut comedat, sed comedit ut evangelizet, eo quod amet, non cibum, sed Evangelium. Verus amor praemium non requirit, sed meretur. Praemium sane necdum amanti proponitur, amanti debetur, perseveranti redditur. Denique in rebus inferioribus suadendis, invitos promissis vel praemiis invitamus, et non spontaneos. Quis enim munerandum hominem putet, ut faciat quod et sponte cupit? Nemo, verbi causa, conducit aut esurientem ut comedat, aut sitientem ut bibat, aut certe matrem ut parvulum allactet filium uteri sui. An vero quis putet prece vel pretio quempiam commonendum suam ipsius vel saepire vineam, vel arborem circumfodere, vel structuram propriae domus erigere? Quanto magis Deum amans anima, aliud praeter Deum sui amoris praemium non requirit; aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.

18. Inest omni utenti ratione naturaliter pro sua semper aestimatione atque intentione appetere potiora, et nulla re esse contentum, cui quod deest, iudicet praefendum. Nam et qui, verbi gratia, uxorem habet speciosam, petulanti oculo vel animo respicit pulchriorem, et qui veste pretiosa indutus est, pretiosorem affectat, et possidens multas divitias, invidet ditiori. Videas iam multis praediis et possessionibus ampliatos, adhuc

tamen *in dies agrum agro copulare*, atque infinita cupiditate *dilatare terminos suos*. Videas et qui in regalibus domibus amplisque habitant palatiis, nihilominus *quotidie coniungere domum ad domum*, et inquieta curiositate aedificare, diruere, mutare quadrata rotundis. Quid homines sublimatos honoribus? Annon insatiabili ambitione magis ac magis totis viribus conari ad altiora videmus? Et horum omnium idcirco non est finis, quia nil in eis summum singulariter reperitur vel optimum. Et quid mirum si inferioribus et deterioribus contentum non sit, quod citra summum vel optimum quiescere non potest? Sed hoc stultum et extremae dementiae est, ea semper appetere, quae numquam, non dico satient, sed nec temperent appetitum, dum quidquid talium habueris, nihilominus non habita concupiscas, et ad quaeque defuerint, semper inquietus anheles. Ita enim fit ut, per varia et fallacia mundi oblectamenta vagabundus animus inani labore discurrens, fatigetur, non satietur, dum quidquid famelicus inglutierit, parum reputet ad id quod superest devorandum, semperque non minus anxie cupiat quae desunt, quam quae adsunt laete possideat. Quis enim obtineat universa? Quamquam et modicum id quod quisque cum labore obtinuerit, cum timore possederit, certus quidem non sit quando cum dolore amittat, certus autem quod quandoque amittat. Sic directo tramite voluntas perversa contendit ad optimum, festinat ad id unde possit impleri. Immo vero his anfractibus ludit secum vanitas, *mentitur iniquitas sibi*. Si ita vis adimplere quod vis, hoc est, si illud apprehendere vis, quo apprehenso nil iam amplius velis, quid tentare opus est et cetera? Curris per devia, et longe ante morieris, quam hoc circuitu pervenias ad optatum.

19. Hoc ergo *in circuitu impii ambulant*, naturaliter appetentes unde finiant appetitum, et insipienter respuentes unde propinquent fini: fini dico, non consumptioni, sed consummationi. Quamobrem non beato fine consummari, sed consumi vacuo labore accelerant, qui rerum magis specie quam auctore delectati, prius universa percurrere et de singulis cupiunt experiri, quam ad ipsum curent universitatis Dominum pervenire. Et quidem pervenirent, si quandoque voti compotes effici possent, ut omnia scilicet, praeter omnium principium, unus aliquis obtineret. Ea namque suae cupiditatis lege, qua in rebus ceteris non habita prae habitis esurire, et pro non habitis habita fastidire solebat, mox omnibus *quae in caelo et quae in terra sunt* obtentis et contemptis, tandem ad ipsum procul dubio curreret, qui solus deesset omnium Deus. Porro ibi quiesceret, quia sicut citra nulla revocat quies, sic nulla ultra iam inquietudo sollicitat. Diceret pro certo: *Mihi autem adhaerere Deo bonum est*. Diceret: *Quid enim mihi est in caelo, et a te quid volui super terram?* Et item: *Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum*. Sic ergo, ut dictum est, ad id quod optimum est, quivis cupidus perveniret, si quidem ante, quod citra cupit, assequi posset.

20. Verum quoniam id omnino impossibile praestruit et vita brevior, et virtus infirmior, et consors numerosior, longo profecto itinere et casso labore desudant, qui dum quaeque desiderant, attingere volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeunt pertingere finem. Et utinam attingere universa animo, et non experimento, vellent! Hoc enim facile possent, et non incassum. Nam et animus sensu quidem carnali tanto velocior, quanto et perspicacior, ad hoc datus est, ut illum ad omnia praeveniat, nihilque audeat contingere sensus, quod animus praecurrens ante utile non probaverit. Hinc enim arbitror dictum: *Omnia probate, quod bonum est tenete*, ut videlicet ille huic provideat, nec is suum votum, nisi ad illius iudicium consequatur. Alioquin non ascendes in montem Domini nec stabis in loco sancto eius, pro eo quod *in vano acceperis animam tua*, hoc est

animam rationalem, dum instar pecoris sensum sequeris, ratione quidem otiosa et non resistente in aliquo. Quorum itaque ratio non praevenit gressus, currunt, sed extra viam, ac perinde, Apostoli spreto consilio, *non sic currunt ut apprehendant*. Quando etenim apprehendant, quem apprehendere nisi post omnia nolunt? Distortum iter et circuitus infinitus, cuncta primitus attentare velle.

21. Iustus autem non ita. *Audiens nempe vituperationem multorum commorantium in circuitu - multi enim sunt viam latam pergentes, quae ducit ad mortem -, ipse sibi regiam eligit viam, non declinans ad dexteram vel ad sinistram*. Denique, attestante Propheta, *semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum*. Hi sunt, qui salubri compendio cauti sunt molestum hunc et infructuosum vitare circuitum, *verbum abbreviatum* et abbrevians eligentes, non cupere quaecumque vident, sed *vendere magis quae possident et dare pauperibus*. *Beati plane pauperes, quoniam ipsorum est regnum caelorum*. *Omnes quidem currunt, sed inter currentes discernitur*. Denique *novit Dominus viam iustorum, et iter impiorum peribit*. Ideo autem *melius est modicum iusto super divitias peccatorum multas*, quoniam quidem - ut Sapiens loquitur et insipiens experitur -, *qui diligit pecuniam, non saturabitur pecunia; qui autem esuriunt et sitiunt iustitiam, ipsi saturabuntur*. Iustitia siquidem ratione utentis spiritus cibus est vitalis et naturalis; pecunia vero sic non minuit animi famem, quomodo nec corporis ventus. Denique si famelicum hominem apertis faucibus vento, inflatis haurire buccis aerem cernas, quo quasi consulat fami, nonne credas insanire? Sic non minoris insaniae est, si spiritum rationalem rebus putes quibuscumque corporalibus non magis inflari quam satiari. Quid namque de corporibus ad spiritus? Nec illa sane spiritualibus, nec isti e regione refici corporalibus queunt. *Benedic, anima mea, Domino, qui replet in bonis desiderium tuum*. Replet in bonis, excitat ad bonum, tenet in bono; praevenit, sustinet, implet. Ipse facit ut desideres, ipse est quod desideras.

22. Dixi supra: causa diligendi Deum, Deus est. Verum dixi, nam et efficiens, et finalis. Ipse dat occasionem, ipse creat affectionem, desiderium ipse consummat. Ipse fecit, vel potius factus est, ut amaretur; ipse speratur amandus felicius, ne in vacuum sit amatus. Eius amor nostrum et praeparat, et remunerat. Praecedat benignior, rependitur iustior, exspectatur suavior. *Dives est omnibus qui invocant eum, nec tamen habet quidquam seipso melius*. Se dedit in meritum, se servat in praemium, se apponit *in refectioe animarum sanctarum*, se in redemptione distrahit captivarum. *Bonus es, Domine, animae quaerenti te*. Quid ergo invenienti? Sed enim in hoc est mirum, quod nemo quaerere te valet, nisi qui prius invenerit. Vis igitur inveniri ut quaeraris, quaeri ut inveniaris. Potes quidem quaeri et inveniri, non tamen praeveniri. Nam etsi dicimus: *Mane oratio mea praeveniet te*, non dubium tamen quod tepida sit omnis oratio, quam non praevenierit inspiratio. Dicendum iam unde inchoet amor noster, quoniam ubi consummetur dictum est.

VIII. 23. Amor est affectio naturalis una de quatuor. Notae sunt: non opus est nominare. Quod ergo naturale est, iustum quidem foret primo omnium auctori deservire naturae. Unde et dictum est primum et maximum mandatum: *Diliges Dominum Deum tuum, etc.*

Primus gradus amoris, cum homo diligit se propter se

Sed quoniam natura fragilior atque infirmior est, ipsi primum, imperante necessitate,

compellitur inservire. Et est amor carnalis, quo ante omnia homo diligit seipsum propter seipsum. Nondum quippe sapit nisi seipsum, sicut scriptum est: *Prius quod animale, deinde quod spirituale*. Nec praecepto indicitur, sed naturae inseritur. *Quis nempe carnem suam odio habuit?* At vero si coeperit amor idem, ut assolet, esse profusior sive proclivior et, necessitatis, alveo minime contentus, campos etiam voluptatis exundans latius visus fuerit occupare, statim superfluitas obviante mandato cohibetur, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Iustissime quidem, ut consors naturae non sit exsors et gratiae, illius praesertim gratiae, quae naturae insita est. Quod si gravatur homo fraterni, non dico necessitatibus subvenire, sed et voluptatibus deservire, castiget ipse suas, si non vult esse transgressor. Quantum vult, sibi indulgeat, dum aequae et proximo tantumdem meminerit exhibendum. Frenum tibi temperantiae imponitur, o homo, *ex lege vitae et disciplinae, ne post concupiscentias tuas eas et pereas*, ne de bonis naturae hosti servias animae, hoc est libidini. Quam iustius atque honestius communicas illa consorti, quam hosti, id est proximo? Et quidem si ex Sapientis consilio *a voluptatibus tuis averteris* et, iuxta doctrinam Apostoli, *victu vestituque contentus*, paulisper suspendere non gravaris amorem tuum *a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam*, sane quod subtrahis hosti animae tuae, consorti naturae puto non gravaberis impertiri. Tunc amor tuus et temperans erit, et iustus, si quod propriis subtrahitur voluptatibus, fratris necessitatibus non negetur. Sic amor carnalis efficitur et socialis, cum in commune protrahitur.

24. Si autem dum communicas proximo, forte tibi defuerint et necessaria, quid facies? Quid enim, nisi ut *cum omni fiducia postules ab eo qui dat omnibus affluenter et non improperat, qui aperit manum suam et implet omne animal benedictione?* Dubium siquidem non est, quod adsit libenter in necessariis, qui plerisque et in superfluis non deest. Denique ait: *Primum quaerite regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur vobis*. Sponte daturum se pollicetur necessaria, superflua restringenti et proximum diligenti. Hoc quippe est *quaerere regnum Dei* et adversus peccati implorare tyrannidem, pudicitiae potius ac sobrietatis subire iugum, quam *regnare peccatum in tuo mortali corpore* patiaris. Porro autem et hoc iustitiae est, cum quo tibi est natura communis, naturae quoque cum eo munus non habere divisum.

25. Ut tamen perfecta iustitia sit diligere proximum, Deum in causa haberi necesse est. Alioquin proximum pure diligere quomodo potest, qui in Deo non diligit? Porro in Deo diligere non potest, qui Deum non diligit. Oportet ergo Deum diligi prius, ut in Deo diligi possit et proximus. Facit ergo etiam se diligi Deus, qui et cetera bona facit. Facit autem sic: qui naturam condidit, ipse et protegit. Nam et ita condita fuit, ut habeat iugiter necessarium protectorem, quem habuit et conditorem, ut quae nisi per ipsum non valuit esse, nec sine ipso valeat omnino subsistere. Quod ne sane de se creatura ignoret, ac perinde sibi, quod absit, superbe arroget beneficia creatoris, vult hominem idem conditor, alto quidem salubrique consilio, tribulationibus exerceri, ut cum defecerit homo et subvenerit Deus, dum homo liberatur a Deo, Deus ab homine, ut dignum est, honoretur. Hoc enim dicit: *Invoca me in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me*. Fit itaque hoc tali modo, ut homo animalis et carnalis, qui praeter se neminem diligere noverat, etiam Deum vel propter se amare incipiat, quod in ipso nimirum, ut saepe expertus est, omnia possit, quae posse tamen prosit, et *sine ipso possit nihil*.

Secundus gradus amoris, cum homo diligit Deum propter se

IX. 26. Amat ergo iam Deum, sed propter se interim, adhuc non propter ipsum. Est tamen quaedam prudentia scire quid ex te, quid ex Dei adiutorio possis, et ipsi te servare infensum, qui te tibi servat illaesum. At si frequens ingruerit tribulatio, ob quam et frequens ad Deum conversio fiat, et a Deo aequae frequens liberatio consequatur, nonne, etsi fuerit ferreum pectus vel *cor lapideum* toties liberati, emolliri necesse est ad gratiam liberantis, quatenus Deum homo diligat, non propter se tantum, sed et propter ipsum?

Tertius gradus amoris, cum homo diligit Deum propter ipsum

Ex occasione quippe frequentium necessitatum crebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari, frequentando gustari, gustando probari *quam suavis est Dominus*. Ita fit, ut ad diligendum pure Deum plus iam ipsius alliciat gustata suavitas quam urgeat nostra necessitas, ita ut exemplo Samaritanorum, dicentium mulieri quae adesse Dominum nuntiaverat: *Iam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus, et scimus quia ipse est vere Salvator mundi*, ita, inquam, et nos illorum exemplo carnem nostram alloquentes, dicamus merito: «Iam non propter tuam necessitatem Deum diligimus; ipsi enim gustavimus et scimus *quoniam suavis est Dominus*.» Est enim carnis quaedam loquela necessitas, et beneficia quae experiendo probat, gestiendo renuntiat. Itaque sic affecto, iam de diligendo proximo implere mandatum non erit difficile. Amat quippe veraciter Deum, ac per hoc quae Dei sunt. Amat caste, et casto non gravatur oboedire mandato, *castificans magis cor suum*, ut scriptum est, *in oboedientia caritatis*. Amat iuste, et mandatum iustum libenter amplectitur. Amor iste merito gratus, quia gratuitus. Castus est, quia *non impenditur verbo neque lingua, sed opere et veritate*. Iustus est, quoniam qualis suscipitur, talis et redditur. Qui enim sic amat, haud secus profecto quam amatus est, amat, *quaerens* et ipse vicissim *non quae sua sunt, sed quae Iesu Christi*, quemadmodum ille nostra, vel potius nos, et non sua quaesivit. Sic amat qui dicit: *Confitemini Domino quoniam bonus*. Qui Domino confitetur, non quoniam sibi bonus est, sed quoniam bonus est, hic vere diligit Deum propter Deum, et non propter seipsum. Non sic amat de quo dicitur: *Confitebitur tibi cum benefeceris ei*. Iste est tertius amoris gradus, quo iam propter seipsum Deus diligitur.

Quartus gradus amoris, cum homo diligit se propter Deum

X. 27. Felix qui meruit ad quartum usque pertingere, quatenus nec seipsum diligat homo nisi propter Deum. *Iustitia tua, Deus, sicut montes Dei*. Amor iste mons est, et mons Dei excelsus. Revera *mons coagulatus, mons pinguis*. *Quis ascendet in montem Domini? Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo et requiescam? Factus est in pace locus iste, et habitatio haec in Sion. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est!* Caro et sanguis, vas luteum, terrena inhabitatio quando capit hoc? Quando huiusmodi experitur affectum, ut divino debriatus amore animus, *oblitus sui, factusque sibi ipsi tamquam vas perditum*, totus pergat in Deum et, *adhaerens Deo, unus cum eo spiritus fiat* et dicat: *Defecit caro mea et cor meum; Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum?* Beatum dixerim et sanctum, cui tale aliquid in hac mortali vita raro interdum, aut vel semel, et hoc ipsum raptim atque unius vix momenti spatio, experiri donatum est. Te enim quodammodo perdere, tamquam qui non sis, et omnino non sentire teipsum, et a *temetipso exinaniri*, et paene annullari, caelestis est

conversationis, non humanae affectionis. Et si quidem e mortalibus quispiam ad illud raptim interdum, ut dictum est, et ad momentum admittitur, subito invidet *saeculum nequam*, perturbat *diei malitia*, corpus mortis aggravat, sollicitat carnis necessitas, defectus corruptionis non sustinet, quodque his violentius est, fraterna revocat caritas. Heu! Redire in se, recidere in sua compellitur, et miserabiliter exclamare: *Domine, vim patior; responde pro me*, et illud: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?*

28. Quoniam tamen Scriptura loquitur, *Deum omnia fecisse propter semetipsum*, erit profecto ut factura sese quandoque conformet et concordet Auctori. Oportet proinde in eundem nos affectum quandocumque transire, ut quomodo Deus omnia esse voluit propter semetipsum, sic nos quoque nec nosipsos, nec aliud aliquid fuisse vel esse velimus, nisi aequè propter ipsum, ob solam ipsius videlicet voluntatem, non nostram voluptatem. Delectabit sane non tam nostra vel sopita necessitas, vel sortita felicitas, quam quod eius in nobis et de nobis voluntas adimpleta videbitur, quod et quotidie postulamus in oratione, cum dicimus: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo, et in terra*. O amor sanctus et castus! O dulcis et suavis affectio! O pura et defaecata intentio voluntatis, eo certe defaecatior et purior, quo in ea de proprio nil iam admixtum relinquitur, eo suavior et dulcior, quo totum divinum est quod sentitur! Sic affici, deificari est. Quomodo stilla aquae modica, multo infusa vino, deficere a se tota videtur, dum et saporem vini induit et colorem, et quomodo ferrum ignitum et candens igni simillimum fit, pristina propriaque exutum forma, et quomodo solis luce perfusus aer in eandem transformatur luminis claritatem, adeo ut non tam illuminatus quam ipsum lumen esse videatur, sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit a semetipsa liquescere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem. Alioquin quomodo *omnia in omnibus erit Deus*, si in homine de homine quidquam supererit? Manebit quidem substantia, sed in alia forma, alia gloria aliaque potentia. Quando hoc erit? Quis hoc videbit? Quis possidebit? *Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?* Domine Deus meus, *tibi dixit cor meum: exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram. Putas videbo templum sanctum tuum?*

29. Ego puto non ante sane perfecte impletum iri: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua*, quousque ipsum cor cogitare iam non cogatur de corpore, et anima eidem in hoc statu vivificando et sensificando intendere desinat, et virtus eiusdem relevata molestiis, in Dei potentia roboretur. Impossibile namque est tota haec ex toto ad Deum colligere, et divino infigere vultui, quamdiu ea huic fragili et aerumnoso corpori intenta et distenta necesse est subservire. Itaque in corpore spiritali et immortalis, in corpore integro, placido placitoque et per omnia subiecto spiritui, speret se anima quartum apprehendere amoris gradum, vel potius in ipso apprehendi, quippe quod Dei potentiae est dare cui vult, non humanae industriae assequi. Tunc, inquam, summum obtinebit facile gradum, cum *in gaudium Domini* sui promptissime et avidissime festinantem nulla iam retardabit carnis illecebra, nulla molestia conturbabit.

Putamusne tamen hanc gratiam vel ex parte sanctos Martyres assecutos, in illis adhuc victoriosis corporibus constitutos? Magna vis prorsus amoris illas animas introrsum rapuerat, quae ita sua corpora foris exponere et tormenta contemnere valuerunt. At profecto doloris acerrimi sensus non potuit nisi turbare serenum, etsi non perturbare.

XI. 30. Quid autem iam solutas corporibus? Immersas ex toto credimus immenso illi pelago aeterni luminis et luminosae aeternitatis.

Quod nec ante resurrectionem possint

Sed si, quod non negatur, velint sua corpora recepisse, aut certe recipere desiderent et sperent, liquet procul dubio necdum a seipsis penitus immutatas, quibus constat necdum penitus deesse de proprio, quo vel modice intentio reflectatur. Donec ergo *absorpta sit mors in victoria*, et noctis undique terminos lux perennis invadat et occupet usquequaque, quatenus et in corporibus gloria caelestis effulgeat, non possunt ex toto animae seipsas exponere et transire in Deum, nimirum ligatae corporibus etiam tunc, etsi non vita vel sensu, certe affectu naturali, ita ut absque his nec velint, nec valeant consummari. Itaque ante restaurationem corporum non erit ille defectus animorum, qui perfectus et summus est ipsorum status, ne carnis iam sane consortium spiritus non requireret, si absque illa consummaretur.

Enimvero absque profectu animae nec ponitur corpus, nec resumitur. Denique *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*. Quod si mors pretiosa, quid vita, et illa vita? Nec mirum si corpus iam gloriae conferre videtur spiritui, quod et infirmum et mortale constat ipsi non mediocriter valuisse. O quam verum locutus est qui dixit *diligentibus Deum omnia cooperari in bonum!* Valet Deum diligenti animae corpus suum infirmum, valet et mortuum, valet et resuscitatum: primo quidem ad fructum paenitentiae, secundo ad requiem, postremo ad consummationem. Merito sine illo perfici non vult, quod in omni statu in bonum sibi subservire persentit.

31. Bonus plane fidusque comes caro spiritui bono, quae ipsum aut, si onerat, iuvat, aut, si non iuvat, exonerat, aut certe iuvat, et minime onerat. Primus status laboriosus, sed fructuosus; secundus otiosus, sed minime fastidiosus; tertius et gloriosus. Audi et sponsum in Canticis ad profectum hunc trimodum invitantem: *Comedite*, inquit, *amici, et bibite, et inebriamini carissimi*. Laborantes in corpore vocat ad cibum; iam posito corpore quiescentes ad potum invitat; resumentes corpora, etiam ut inebrientur impellit, quos et vocat carissimos, nimirum caritate plenissimos. Nam et in ceteris, quos non carissimos, sed amicos appellat, differentia est, ut hi quidem *qui in carne adhuc gravati gemunt*, cari habeantur pro caritate quam habent, qui vero iam soluti carnis compede sunt, eo sint cariores, quo et promptiores atque expeditiores facti ad amandum. Porro prae utrisque merito *nominantur et sunt* carissimi, qui, recepta iam secunda stola, in corporibus utique cum gloria resumptis, tanto in Dei feruntur amorem liberiores et alacriores, quanto et de proprio nil iam residuum est, quod eos aliquatenus sollicitet vel retardet. Quod quidem neuter sibi reliquorum statuum vindicat, cum et in priori corpus cum labore portetur, et in secundo quoque non sine aliqua proprietate desiderii exspectetur.

32. Primo ergo fidelis anima *comedit panem suum*, sed, heu! *in sudore vultus sui*. *In carne quippe manens adhuc ambulat per fidem*, quam sane *operari per dilectionem* necesse est, quia, *si non operatur, mortua est*. Porro ipsum opus cibus est, dicente Domino: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei*. Dehinc, carne exuta, iam *pane doloris non cibatur*, sed vinum amoris, tamquam post cibum, plenius haurire

permittitur, non purum tamen, sed quomodo sub sponsae nomine ipsa dicit in Canticis: *Bibi vinum meum cum lacte meo*. Vino enim divini amoris miscet etiam tunc dulcedinem naturalis affectionis, qua resumere corpus suum, ipsumque glorificatum, desiderat. Aestuat ergo iam tunc sanctae caritatis potata vino, sed plane nondum usque ad ebrietatem, quoniam temperat interim ardorem illum huius lactis permixtio. Ebrietas denique solet evertere mentes, atque omnino reddere immemores sui. At non ex toto sui oblita est, quae adhuc de proprio corpore cogitat suscitando. Ceterum hoc adepti, quod solum utique deerat, quid iam impedit a se ipsa quodammodo abire, et ire totam in Deum, eoque penitus sibi dissimillimam fieri, quo Deo simillimam effici donatur? Tum demum ad crateram admissa sapientiae, illam de qua legitur: *Et calix meus inebrians quam praeclarus est!* quid mirum iam *si inebriatur ab ubertate domus Dei*, cum, nulla mordente cura de proprio, *secura bibit purum et novum illud cum Christo in domo Patris eius?*

33. Hoc vero convivium triplex celebrat Sapientia, et ex una complet caritate, ipsa cibans laborantes, ipsa potans quiescentes, ipsa regnantes inebrians. Quomodo autem in convivio corporali ante cibum quam potus apponitur, quoniam et tali ordine natura requirit, ita et hic. Primo quidem ante mortem *in carne mortali labores manuum nostrarum manducamus*, cum labore quod glutendum est masticantes; post mortem vero in vita spirituali iam bibimus, suavissima quadam facilitate quod percipitur colantes; tandem, redivivis corporibus, in vita immortalis inebriamur, mira plenitudine exuberantes. Haec pro eo quod sponsus in Canticis dicit: *Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, carissimi*. Comedite ante mortem, bibite post mortem, inebriamini post resurrectionem. Merito iam carissimi, qui caritate inebriantur; merito inebriati, qui *ad nuptias Agni* introduci merentur, *edentes et bibentes super mensam illius in regno suo*, quando *sibi iam exhibet gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam aut aliquid huiusmodi*. Tunc prorsus inebriat carissimos suos, tunc *torrente voluptatis suae potat*, quoniam quidem in complexu illo arctissimo et castissimo sponsi et sponsae, *fluminis impetus laetificat civitatem Dei*. Quod non aliud esse arbitror quam *Dei Filium, qui transiens ministrat*, quemadmodum ipse promisit, ut ex hoc iam *iusti epulentur et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in laetitia*. Hinc illa satietas sine fastidio; hinc insatiabilis illa sine inquietudine curiositas; hinc aeternum illud atque inexplebile desiderium, nesciens egestatem; hinc denique sobria illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans, non madens vino, sed ardens Deo. Ex hoc iam quartus ille amoris gradus perpetuo possidetur, cum summe et solus diligitur Deus, quia nec nosipsos iam nisi propter ipsum diligimus, ut sit ipse praemium amantium se, praemium aeternum amantium in aeternum.

Prologus epistolae sequentis

XII. 34. Memini me dudum ad sanctos fratres Cartusienses scripsisse epistolam, ac de his ipsis in ea gradibus inter cetera disseruisse. Forte autem alia ibi, etsi non aliena, de caritate locutus sum; et ob hoc quaedam huius huic quoque sermoni subiungere non inutile duco, praesertim cum facilius ad manum habeam transcribere iam dictata, quam nova iterum dictare.

Incipit epistola de caritate ad sanctos fratres Cartusiae

Illa, inquam, vera et sincera est *caritas*, et omnino *de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta*, fatenda procedere, qua proximi bonum, aequè ut nostrum, diligimus. Nam qui magis aut certe solum diligit suum, convincitur non caste diligere bonum, quod utique propter se diligit, non propter ipsum. Et hic talis non potest oboedire Prophetæ, qui ait: *Confitemini Domino, quoniam bonus*. Confitetur quidem, quia fortasse bonus est sibi, non autem quoniam bonus est in se. Quapropter noverit in se dirigi illud ab eodem Propheta opprobrium: *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei*.

Est qui confitetur Domino quoniam potens est, et est qui confitetur quoniam sibi bonus est, et item qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, et timet sibi; secundus mercenarius, et cupit sibi; tertius filius, et defert patri. Itaque et qui timet, et qui cupit, uterque pro se agunt. Sola quæ in filio est *caritas, non quaerit quæ sua sunt*. Quamobrem puto de illa dictum: *Lex Domini immaculata, convertens animas*, quod sola videlicet sit, quæ ab amore sui et mundi avertere possit animum et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertunt animam. Mutant interdum vultum vel actum, affectum numquam. Facit quidem nonnumquam etiam servus opus Dei, sed quia non sponte, in sua adhuc duritia permanere cognoscitur. Facit et mercenarius, sed quia non gratis, propria trahi cupiditate convincitur. Porro ubi proprietas, ibi singularitas; ubi autem singularitas, ibi angulus; ubi vero angulus, ibi sine dubio sordes sive rubigo. Sit itaque servo sua lex, timor ipse quo constringitur; sit sua mercenario cupiditas, qua et ipse arctatur, quando *tentatur abstractus et illectus*. Sed harum nulla, aut sine macula est, aut *animas convertere* potest. Caritas vero convertit animas, quas facit et voluntarias.

35. Porro in eo eam dixerim immaculatam, quod nil sibi de suo retinere consuevit. Cui nempe de proprio nihil est, totum profecto quod habet, Dei est; quod autem Dei est, immundum esse non potest. Lex ergo Domini immaculata, *caritas* est, quæ *non quod sibi utile est, quaerit, sed quod multis*. Lex autem Domini dicitur, sive quod ipse ex ea vivat, sive quod eam nullus, nisi eius dono, possideat. Nec absurdum videatur, quod dixi etiam Deum vivere ex lege, cum non alia quam caritate dixerim. Quid vero in summa et beata illa Trinitate summam et ineffabilem illam conservat unitatem, nisi caritas? Lex est ergo, et lex Domini, caritas, quæ Trinitatem in unitate quodammodo cohibet et colligat *in vinculo pacis*. Nemo tamen me aestimet caritatem hic accipere qualitatem vel aliquod accidens - alioquin in Deo dicerem, quod absit, esse aliquid quod Deus non est -, sed substantiam illam divinam, quod utique nec novum, nec insolitum est, dicente Ioanne: *Deus caritas est*. Dicitur ergo recte caritas, et Deus, et *Dei donum*. Itaque caritas dat caritatem, substantiva accidentalem. Ubi dantem significat, nomen substantiæ est; ubi donum, qualitatis. Haec est lex aeterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem *in pondere, et mensura, et numero* per eam facta sunt universa, et nihil sine lege relinquitur, cum ipsa quoque lex omnium sine lege non sit, non tamen alia quam seipsa, qua et seipsam, etsi non creavit, regit tamen.

XIII. 36. Ceterum servus et mercenarius habent legem non a Domino, sed quam ipsi sibi fecerunt, ille Deum non amando, iste plus aliud amando. Habent, inquam, legem non Domini, sed suam, illi tamen, quæ Domini est, subiectam. Et quidem suam sibi quisque legem facere potuerunt; non tamen eam incommutabili aeternæ legis ordini subducere potuerunt. Tunc autem dixerim quemque sibi fecisse suam legem, quando communi et aeternæ legi propriam praetulit voluntatem, perverse utique volens suum imitari

Creatorem, ut sicut ipse sibi lex suique iuris est, ita is quoque seipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem. *Grave utique et importabile iugum super omnes filios Adam*, heu! inclinans et incurvans cervices nostras, adeo ut *vita nostra inferno appropinquaret*. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius*, quo utique premor et paene opprimor, ita ut, *nisi quia Dominus adiuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea!* Sub hoc onere gravatus gemebat qui dicebat: *Quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihimetipsi gravis?* Ubi dixit: *Factus sum mihimetipsi gravis*, ostendit quod lex ipse sibi esset, nec alius hoc quam sibi ipse fecisset. Quod autem, loquens Deo, praemisit: *Posuisti me contrarium tibi*, Dei se tamen non effugisse legem indicavit. Hoc quippe ad aeternam iustamque Dei legem pertinuit, ut qui noluit suaviter regi, poenaliter a seipso regeretur, quique sponte *iugum suave et onus leve caritatis* abiecit, propriae voluntatis *onus importabile* sustineret invitus. Miro itaque et iusto modo aeterna lex fugitivum suum et posuit eidem ipsi contrarium, et retinuit subiectum, dum videlicet nec iustitiae pro meritis legem evasit, nec tamen cum Deo in sua luce, in sua requie, in sua gloria remansit, subiectus potestati et submotus felicitati. Domine Deus meus, *cur non tollis peccatum meum, et quare non auferis iniquitatem meam*, ut, abiecta gravi sarcina propriae voluntatis, sub levi onere caritatis respirem, nec iam servili timore coercear, nec mercenaria cupiditate illiciar, sed *agar Spiritu tuo*, spiritu libertatis, quo aguntur filii tui, *qui testimonium reddat spiritui meo, quod et ego sim unus ex filiis*, dum eadem mihi lex fuerit quae et tibi, et *sicut tu es, ita et ipse sim in hoc mundo?* Hi siquidem qui hoc faciunt quod ait Apostolus: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis*, procul dubio *sicut Deus est, et ipsi sunt in hoc mundo*, nec servi aut mercenarii sunt, sed filii.

XIV. 37. Itaque nec filii sunt sine lege, nisi forte aliquis aliter sentiat propter hoc quod scriptum est: *Iustis non est lex posita*. Sed sciendum quod alia est lex promulgata a spiritu servitutis in timore, alia a spiritu libertatis data in suavitate. Nec sub illa esse coguntur filii, nec sine ista patiuntur. Vis audire quia iustis non est lex posita? *Non accepistis*, ait, *spiritum servitutis iterum in timore*. Vis audire quod tamen sine lege caritatis non sint? *Sed accepistis*, inquit, *spiritum adoptionis filiorum*. Denique audi iustum utrumque de se fatentem, et quod non sit sub lege, nec tamen sit sine lege. *Factus sum*, inquit, *his qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege; his qui sine lege erant, tamquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi*. Unde apte non dicitur: «Iusti non habent legem», aut: «Iusti sunt sine lege», sed: *Iustis non est lex posita*, hoc est non tamquam invitis imposita, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suaviter inspirata. Unde et pulchre Dominus: *Tollite*, ait, *iugum meum super vos*, ac si diceret: «Non impono invitis, sed vos tollite, si vultis; alioquin non requiem, sed laborem *invenietis animabus vestris*».

38. Bona itaque lex caritas, et suavis, quae non solum leviter suaviterque portatur, sed etiam servorum et mercenariorum leges portabiles ac leves reddit, quas utique non destruit, sed facit ut impleantur, dicente Domino: *Non veni legem solvere, sed adimplere*. Illam temperat, istam ordinat, utramque levigat. Numquam erit caritas sine timore, sed casto; numquam sine cupiditate, sed ordinata. Implet ergo caritas legem servi, cum infundit devotionem; implet et mercenarii, cum ordinat cupiditatem. Porro timori permixta devotio ipsum non annullat, sed castificat. Poena tantum tollitur, sine qua esse non potuit, dum fuit servilis; et *timor manet in saeculum saeculi* castus et filialis. Nam quod legitur: *Perfecta caritas foras mittit timorem*, poena intelligenda est,

quae servili, ut diximus, numquam deest timori, illo scilicet genere locutionis, quo saepe causa ponitur pro effectu. Deinde cupiditas tunc recte a superveniente caritate ordinatur, cum mala quidem penitus respuuntur, bonis vero meliora praeferuntur, nec bona nisi propter meliora appetuntur. Quod cum plene per Dei gratiam assecutum fuerit, diligetur corpus, et universa corporis bona tantum propter animam, anima propter Deum, Deus autem propter seipsum.

XV. 39. Verumtamen, *quia carnales sumus* et de carnis concupiscentia nascimur, necesse est cupiditas vel amor noster *a carne incipiat*, quae si recto ordine dirigitur, quibusdam suis gradibus duce gratia proficiens, *spiritu tandem consummabitur*, quia *non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale*. Et prius necesse est *portemus imaginem terrestris, deinde caelestis*. In primis ergo diligit seipsum homo propter se: caro quippe est, et nil sapere valet praeter se. Cumque se videt per se non posse subsistere, Deum quasi sibi necessarium incipit per fidem inquirere et diligere. Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum. At vero cum ipsum coeperit occasione propriae necessitatis colere et frequentare, cogitando, legendo, orando, oboediendo, quadam huiusmodi familiaritate paulatim sensimque Deus innotescit, consequenter et dulcescit; et sic, *gustato quam suavis est Dominus*, transit ad tertium gradum, ut diligit Deum, non iam propter se, sed propter ipsum. Sane in hoc gradu diu statur, et nescio si a quoquam hominum quartus in hac vita perfecte apprehenditur, ut se scilicet homo diligit tantum propter Deum. Asserant hoc si qui experti sunt; mihi, fateor, impossibile videtur. Erit autem procul dubio, cum *introducitur fuerit servus bonus et fidelis in gaudium Domini sui, et inebriatus ab ubertate domus Dei*: quasi enim miro quodam modo oblitus sui, et a se penitus velut deficiens, totus perget in Deum, et deinceps *adhaerens ei, unus cum eo spiritus erit*. Arbitror hoc Prophetam sensisse cum diceret: *Introibo in potentias Domini; Domine, memorabor iustitiae tuae solius*. Sciebat profecto, cum introiret in spirituales potentias Domini, exutum se iri universis infirmitatibus carnis, ut iam nil de carne haberet cogitare, sed totus in spiritu *memoraretur iustitiae Dei solius*.

40. Tunc pro certo singula Christi membra dicere poterunt de se, quod Paulus aiebat de capite: *Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non novimus*. Nemo ibi se cognoscet secundum carnem, quia *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*. Non quod carnis illic substantia futura non sit, sed quod carnalis omnis necessitudo sit defutura, carnisque amor amore spiritus absorbendus, et infirmae, quae nunc sunt, humanae affectiones in divinas quasdam habeant commutari. Tunc *sagena caritatis, quae nunc tracta per hoc mare magnum et spatiosum ex omni genere piscium congregare non desinit, cum perducta ad littus fuerit, malos foras mittens, bonos solummodo* retinebit. Siquidem in hac vita ex omni genere piscium intra sinum suae latitudinis caritatis rete concludit, ubi se pro tempore omnibus conformans, omniumque in se sive adversa, sive prospera traiciens, ac sua quodammodo faciens, non solum *gaudere cum gaudentibus*, sed etiam *flere cum flentibus consuevit*. Sed cum pervenerit ad littus, velut malos pisces omne quod triste patitur, foras mittens, sola quae placere et iucunda esse poterunt retinebit. Numquid enim tunc, verbi gratia, *Paulus aut infirmabitur cum infirmis, aut uretur pro scandalizatis*, ubi scandala et infirmitas procul erunt? Aut certe *lugebit eos qui non agent paenitentiam*, ubi certum est nec peccantem fore, nec paenitentem? Absit autem ut vel eos qui *ignibus aeternis cum diabolo et angelis eius deputandi sunt*, plangat et defleat *in illa civitate, quam fluminis impetus*

laetificat, cuius diligit Dominus portas super omnia tabernacula Iacob, quod videlicet in tabernaculis, etsi quandoque gaudetur de victoria, laboratur tamen in pugna, et plerumque periclitatur de vita, in illa autem patria nulla prorsus admittatur adversitas sive tristitia, quemadmodum de illa canitur: Sicut laetantium omnium habitatio in te, et rursum: Laetitia sempiterna erit eis. Denique quomodo misericordiae recordabitur, ubi memorabitur iustitiae Dei solius? Proinde ubi iam non erit miseriae locus aut misericordiae tempus, nullus profecto esse poterit miserationis affectus.